

och dess roll i samhällsbygget. Men måste de få så stort utrymme? Det är en kort avhandling och det hade funnits utrymme för att bearbeta och diskutera empirin i större utsträckning. Det är definitivt det empiriska materialet som gör denna avhandling unik och viktig.

Avhandlingen domineras av beskrivningar av Foucaults, Bourdieus och Durkheims teorier och samhällsanalyser och det får väl läggas på avhandlingens minus-sida. Glappet till empirin blir ofta stort, som t.ex. när Båtshake beskriver Durkheims teorier om mekanisk respektive organisk solidaritet i ett stycke utan att göra några kopplingar till sitt eget material (s. 74). Överhuvudtaget är texten fragmentarisk, med korta stycken och många mellanrubriker. Jag uppfattar det som ett stilistiskt drag för att understryka avhandlingens utseende som ska påminna om en lärobok för skolan. Det blir emellertid inte en sammanhållen text och gör att läsaren tappar tråden. Förutom i enstaka fall in finner sig vidare, trots tidsavgränsningen 1947–56, en tidlöshet i talet om skolan. Skolan får stå i singularis och det tids-typiska och konkreta suddas ut i jämförelserna med de tunga vetenskapliga teorierna om samhället, utbildning, habitus och styrningsrationalitet.

Båtshake har emellertid skrivit sin avhandling med humor och det finns en hel del små blinkningar till läsaren som ger roliga aha-upplevelser, som den om färgen på barnens kläder. Hennes diskussion om diskurser och deras kopplingar till samtid, historiska villkor och kultur blir påtaglig i sådana ögonblick. Vad gör vi med våra barn nu? Vad är det för ideal och diskurser vi reproducerar?

Trots att Båtshake betonar, eller ursäktar, i en fotnot (21, s. 111) att hon valt att inte fördjupa ett genusperspektiv i avhandlingen så går det inte att sluta fundera över just det. Inte minst med tanke på det inledande citatet att de vuxnas värld också är barnens. 40-talisterna var den generation som gjorde uppror mot idealen ”mor är rar” och ”far rar”. Jämställdhet, feminism, likalön-för-likarbete, unisex-mode osv. är ord som jag förknippar med min uppväxt under 1970-talet. Idag på 2000-talet känns det som om pendeln slår tillbaka, men i nya former, så som Båtshake påpekar. Aldrig förr har flickor varit så rosa som nu eller pojkar så blå.

Jag tycker att Båtshake kommer med ett viktigt bidrag i en tid då ordning och disciplin och betyg i uppförande står på den politiska agendan. Nuvarande skolminister Jan Björklunds förslag om att inrätta betyg i uppförande väcker negativa associationer. Begreppen fostran och disciplin, ordning och uppförande är belastade och i

Båtshakes avhandling blir det tydligt hur uppdraget att fostra tyvärr både är normativt ensidigt och leder till icke önskvärda över- och underordningar mellan dem som redan är ”bra” eller lär sig att uppföra sig ”rätt” och de som inte gör det. En av avhandlingens viktigaste diskussioner handlar om hur klasskillnader, geografiska skillnader och andra dominansförhållanden förstärktes i 1940- och 50-talens skola snarare än tvärtom. Rådande förhållanden reproducerades istället för ifrågasattes, vilket bl.a. ledde till symboliskt våld.

Samtidigt in finner sig frågan som denna avhandling inte befattar sig med. Vad är det som gör denna reproduktion meningsfull för oss och hur sker förändring? I slutet nämner Båtshake pedagogikprofessor Ingerd Tallberg Bromans m.fl. studie om en likvärdig utbildning (2002). Den har som utgångspunkt att barn i skolan kommer från en mångfald olika förhållanden och förutsättningar där kön, klass och etnicitet bara är några möjliga aspekter av mångfald. Efter att ha läst Båtshakes analys ställer jag mig frågan (än en gång), kanske måste denna mångfald utgöra underlag inför en reform av 2000-talets skola? Istället för att vi fortsätter att reproducera likvärdighetstänkande utifrån den tanke om enhet och (nationell/etnos) likhet som var grundläggande för 1940- och 50-talens skolreformer. Vågar vi tänka om och ifrågasätta visionen om att skolan ska fostra goda samhällsmedborgare genom att främja en gemensam värdegemenskap?

Kristina Gustafsson, Halmstad

Thomas Wahl: *Motorikens retorik. Kroppsobservationer, översättningar och faktakonstruktioner: en diskursanalys*. Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 2006. 183 s. English summary. ISBN 91-554-6635-4.

Denne avhandlingen tar opp spørsmålet om hvordan barns kroppslighet blir problematisert i skolesammenheng, og hva slags kunnskapspraksiser og hvilken form for viten som blir etablert gjennom denne problematiseringen. Videre søker den å gjøre seg relevant for denne diskursen og praksisene den agerer gjennom ved å løfte den inn i en samfunnsvitenskapelig diskusjon om kunnskapsmakt.

Arbeidet kombinerer imidlertid dette empiriske og politiske anliggendet med en teoretisk interesse på en måte som er høyst fruktbar for begge ærendene. Forankringen i et omfattende empirisk materiale og

analyse-arbeid er grunnlag for stimulerende analyser og peker også på muligheter for videre forskning, og da til teoretiske problemstillinger så vel som til empiriske. Arbeidet er originalt i måten det bringer sammen ulike tradisjoner og kombinerer disse ressursene uten å havne i et konkurranse-forhold, men også for hva den ved hjelp av disse ressursene mener å bidra med til en *relevant* og involvert, men ikke urefleksivt anvendt eller "funksjonell" sosiologi. Slik er den viktig både for de som er interessert i samfunnsforskningens teori og samfunnsforskningens rolle og betydning, mer generelt, så vel som for de som er mer spesielt interesserte i kroppens sosialitet og disiplinære diskursers genealogi.

Wahl beskriver selv avhandlingsarbeidet sitt som et "studie av diskursen om barns evne til å kontrollere sine kroppsbevegelser – motorikkens retorikk" (s.168). Med den siste presiseringen spesifiserer han at det handler om de virkemidler og prosesser gjennom hvilke denne diskursen konstruerer fakta-kunnskap om barns kroppslighet. Den teoretiske problemstilling er hvordan påstander og fakta blir gjort mulig, og hvordan de blir mobilisert, oversatt, transformert og brukt i tekstlige praksiser og beskrivelser. Blikket er imidlertid også på de tekniske og organisatoriske anordningene, samt de historiske forutsetningene som disse praksisene hviler på.

Denne teoretiske problemstillingen kobles til en praktisk og empirisk en som går på samtidens bekymring for barns kroppslighet, hvordan denne får gehør, blir forståelig og får gjennomslag, hvordan talen om motorikk blir samlingssted for en slik problematisering og dannelse av utsagn om barns avvik, og hvordan visuelle observasjoner blir transformert til troverdige representasjoner og harde fakta om noe så flyktig og vagt som barns kroppslige bevegelser. Hva er det som skal til, spør Wahl, og hvordan har det kommet dithen at slike kunnskapspraksiser og påstander om avvik har blitt så naturaliserte og tatt for gitt at ingen finner det nødvendig å stille spørsmål ved dem? Dette anliggende gir oss også den umiddelbare praktiske og politiske konteksten for avhandlingen. Avhandlingen settes inn i sin samtid og rammes også inn av Bunkefloprosjektet, et stort prosjekt for å kartlegge, studere og håndtere problemer med barns kroppslighet i skolesammenheng. Det har som siktemål å påvirke både motorisk kontroll, skoleprestasjoner og selvkontroll mer generelt gjennom fysisk fostring og aktivitet.

For å arbeide med disse spørsmålene setter Wahl talen og påstander om motorikk inn i en ny, samfunnsvitenskapelig sammenheng. Hensikten er å åpne opp den

tattforgitthet som omgir talen om motorikk og bidra til å lage "alternative beskrivelser". Det alternative ved disse beskrivelsene skal være at de ikke visker ut og unnsår sin egen konstruksjon, historisitet og sosialitet. For dette formål posisjonerer han seg mellom diskursanalyse og vitenskapssosiologi, men også mellom ulike diskursanalytiske tradisjoner. Ambisjonen er å bevege seg mellom disse posisjonene og ressursene uten å ville utjevne, gjøre konsistente eller subsumere den ene under den andre.

Motorikk studeres altså her ikke som individuelle egenskaper ved barn og deres kropp, men som en diskursiv praksis, en kunnskapspraksis, og et diskursivt objekt. For å hjelpe oss å ikke ta for gitt aktørenes ulike disiplinære begreper og kategorier introduserer Thomas Wahl tre analytiske begreper. Det er *kroppsvetandet* – definert med Michel Foucault som "det rommet hvor subjekter kan ta opp en posisjon og snakke om de objektene – her barns kropp og avvik – som de har med å gjøre i sin diskurs"; *kroppsvetandets aktører* – som refererer til de subjektposisjoner, institusjoner og artifakter som får sitt vokabular fra diskursen om kroppsvetandet, og på samme tid er de som konstruerer og reproducerer denne diskursen; og, til sist, *kroppsligheten* – som er de objektene som blir problematisert for å gjøre kroppsvetandet relevant, og som også er det som blir representert ved de motoriske observasjoner og inskripsjoner som kroppsvetandet produserer.

Denne tilnærmingen er klart konstruktivistisk, og spørsmålstillingene er også formulert med et slikt konstruktivistisk utgangspunkt. Tre teoretiske og metodologiske retninger orienterer måten undersøkelsen gripes an på. Utgangspunktet sitt hadde Wahl i en foucauldiansk tradisjon med vekt på å kartlegge større historiske og kulturelle sammenhenger, en diskursiv formasjon og enhet som spesifikke diskursive praksiser – som talen om motorikk i dagens Sverige – agerer gjennom, har sine genealogiske forutsetninger i, og medvirker til å styre folks kropp og sjeler gjennom.

Den andre ressursen, en etnometodologisk og interaksjonsorientert form for diskursanalyse, inspirert av diskursiv psykologi, mobiliseres for å bringe analysene ned på et mer situasjonelt og praktisk nivå, dvs. ned på utsagns- og tekstnivå. Og den siste ressursen, en oversettelses-sosiologi (kanskje bedre kjent som aktør-nettverk-teori/tilnærming, ANT) hentet fra vitenskapssosiologi, utrunder forfatteren med den overgripende modellen og begrepene om mobilisering, oversettelse og sirkulasjon. Tilnærmingen gir ham en måte å følge og analysere

prosesser hvor utsagn om barns kroppslighet gjøres relevante som felles anliggender og dermed knytter sammen et bredt spekter av aktører i et nettverk, men også hvordan kroppslighet mobiliseres i laboratorie-settinger og oversettes fra visuelle observasjoner til inskripsjoner til utsagn og påstander med ulike modaliteter – som til slutt kan anta karakter av solide fakta.

To bytte av metaforer er viktige her. For det første byttes speilmetaforen ut med en verkstadsgolv-metafor. Med det signaliserer Wahl en dreining eller forskyvning i interesse fra spørsmål om *hvorvidt* en representasjon *speiler* virkeligheten, essensen eller sannheten, til spørsmål om *hvordan* fakta blir troverdige og oppnår status som sanne. Verkstadsgolv-metaforen skal bringe tankene hen på språket som aktivt og skapende og føre oss fra en representasjonslogikk over i en artikulasjonslogikk.

Det andre byttet av metafor gjelder den lineære diffusionsmodellen. I følge diffusionsmodellen oppstår fakta, teknologier og innovasjoner i et sentrum for så å spres utover i et radiasjons- eller diffusionsmønster til verden der ute. Sirkulasjonsmetaforen skal derimot henspille på det kontinuerlige arbeidet, den aktive mobiliseringen og koblingen og nettverkingen som opprettholder fakta som fakta, som både relevante og troverdige, og uten hvilke faktaene desintegrerer.

Det empiriske materialet er hentet fra skole- og helsetjeneste-settinger. Wahl har analysert en rekke spesialtidsskrifter om fysisk fostring, gymnastikk, sport, spesialpedagogikk, psykologi, pedagogikk og skoleledelse fra perioden 1917–1999. I tillegg har han arbeidet med artikler fra dagspressen i perioden 2000–2004, og fulgt to prosjekter gjennom internett: det såkalte bunkeflopsprosjektet samt folkehelsekampanjen ”Sätt Sverige i rörelse”.

En annen type data er motoriske tester. Fokuset har imidlertid vært på manualene som veileder testene heller enn på selve testene. Begrunnelsen er at manualer foreskriver hvordan testingen organiseres, samt hvordan man oversetter fra testsituasjon og observasjon til klassifisering og inskripsjon. Den siste typen data består av skolehelsejournaler og pasientjournaler fra en barnehabiliteringsinstitusjon. Utvalget her består av hele 400 skolehelsejournaler og 10 pasientjournaler fra barnehabiliteringen. Med det sistnevnte materialet har målet vært å gjøre en mer interaksjonistisk og case-basert analyse med fokus på hvordan de motoriske inskripsjonene blir tatt i bruk.

Analysene av disse datamaterialene presenteres i de

tre empiriske kapitlene i avhandlingen som tar for seg faktakonstruksjonens forutsetninger og praksiser fra ulike perspektiv. Det første kapitlet har tittelen ”Att upprätta förbindelser” og er en analyse av den ”store” kroppsvetandediskursen. Her er argumentet at det har funnes en lang og ”regelbunden problematisering av barns kroppslighet”, at disse ulike måtene å formulere kroppslighet som et problem på ved ulike tidspunkter, er beslektet, og at de utgjør lenker i den oversettelseskjede og sirkulasjon som danner mulighetsbetingelse for og opprettholder faktisiteten i påstander om kroppslighet så vel som deres relevans og naturlighet.

Det andre empiriske kapitlet har tittelen ”Transformasjonskjeder”. Her går analysen mye saktere og mer detaljert fram. Hensikten er å undersøke hvordan kroppslighet blir hentet inn, fanget, fastholdt og transformert til motoriske inskripsjoner. Kapitlet åpner med en diskusjon av motorikkens betydning som samlingssted, som felles samlende begrepsapparat med mulighet til å analysere, artikulere og dermed oversette kroppslighet til motoriske kategorier og inskripsjoner, men også skape mobile enheter, dvs. beskrivelser og figurer som kan sirkuleres og slik forbinde nye aktører og praksiser. Videre analyseres oppsettingen og organiseringen av laboratorie-settinger, observasjonspraksisene som manualene instituerer, inskripsjonene som de resulterer i, og dannelsen og disiplineringen av det profesjonelle blikket.

Det tredje empiriske kapitlet har tittelen ”Skrivebordsarbeid”. Her beveger vi oss til de aktivitetene hvor inskripsjoner produsert i laboratoriene blir mobilisert for å produsere beskrivelser av og påstander om barns kroppslighet i for eksempel ekspertuttalelser. Grunnlaget og fokus her er journaltekster, og hvordan påstander om motorisk kontroll eller mangel på sådan blir brukt i slike tekster og de sammenhengene de virker i. Her analyseres i detalj modalitetsmarkører i materialet og hvordan de virker til å skape autoritet, styrke troverdighet, bygge faktisitet og realisme, men også til å dekonstruere og devaluere utsagn og påstander. Kapitlet ender med en nærlesning av to ulike uttalelser om samme person. Her blir et bredt sett av tekstlige og retoriske virkemidler i konstruksjonen av påstander og fakta om kroppslighet analysert. Denne analysen ender med å illustrere at og hvordan det brukes ulike retorikker for å oppnå forskjellige ting hos forskjellige aktører eller lesere, og konkluderer dermed med at fakta ikke er og forblir fakta uavhengig av kontekst. Det betyr, fortsetter Wahl, at en analyse av faktakon-

struksjoner ikke bare kan fokusere på hvordan utsagn og påstander konstrueres, men også må ta i betraktning hvordan den sammenhengen der den uttales og brukes, fungerer. Risikoen med å stoppe opp med en analyse av faktakonstruksjon, er at man konstruerer ressursene som del av en statisk modell man kan lage fakta med, sier han videre (s. 149). I stedet må man etterstrebe en handlingsorientert ansats, hvor det blir nødvendig å sette hver ressurs i relasjon til den sammenheng den forekommer i og stille spørsmål om hva som kan skje når ulike ressurser kombineres. Bare fordi noe påstås med en høy grad av sikkerhet gjennom å bruke en viss modalitetsmarkör, konkluderer han, innebærer ikke automatisk at fakta konstrueres. Beskrivelser kan som vist både opp- og nedvurderes ved hjelp av ulike tekstlige og retoriske virkemidler.

Denne avhandlingen er altså resultat av et både stort og grundig forskningsarbeid. Det skal også nevnes at de litterære kvalitetene til tider rev denne leseren med på en måte som var en ren fornøyelse.

En sentral lærdom er at kunnskapsmakt, eller diskursiv makt, den makten som ligger i det å benevne, problematisere, ramme inn og slik konstruere sosiale problemer, ikke virker automatisk og av seg selv. En slik makt eller kraft har diskurser ikke. Tvert imot er deres makt avhengig av et stort og kontinuerlig arbeid for å gjøre relevant og forståelig, for å aktivt lage koblinger og ta i bruk de muligheter diskursene tilbyr for å produsere og demonstrere fakta. De tradisjonene som er opptatt av slik makt, og det inkluderer både profesjonsstudier, medikaliseringsskrittikker og foucauldiansk inspirerte diskursanalyser i tillegg til vitenskapsstudier, tar ofte for gitt at diskursene virker til å ordne virkeligheten, også i settinger utenfor de strengt tatt medisinske eller vitenskapelige. Denne makten antas som nevnt å utgå fra et kunnskapssentrum og spres utover til politikken så vel som andre institusjoner, hverdagslivet og andre avkroker. Wahl argumenterer imidlertid overbevisende for at en slik diffusjonsmodell ikke holder, at vi er mye bedre tjent med å forstå slike prosesser i termer av en sirkulasjonsmodell og at studier av kunnskapsmakt for å bli relevante faktisk må ganske langt "ned" eller "inn" i empiriske undersøkelser av hvordan diskurser virker i praksis, i situerte og spesifikke sammenhenger. Ellers går kritikken og dekonstruksjonen på tomgang og blir tannløs.

Det å leve opp til denne ambisjonen er imidlertid en utfordring. Man kan også spørre seg om et slikt program overhodet lar seg gjennomføre på et så omfattende his-

torisk så vel som interaksjonistisk materiale som det Wahl arbeider med?

For å begynne med den historisk anlagte delen av avhandlingen, så er det uttalte målet her å fange en figur, et ordnende mønster, gjennom nedslag i historien og fragmenter fra kroppsvetandets genealogi. Det er forbindelsene som står i fokus og det som kommer fram er den "store" kroppsvetandediskursen. Denne leseren finner det imidlertid vanskelig å bli helt overbevist om at alt virkelig henger sammen med alt – i alle fall på noen enkel måte. Om det finnes avhengighet mellom diskurser, så finnes det vel like ofte også kollisjoner og konflikter? Om det finnes viktige likheter, så finnes det vel minst like viktige forskjeller? Og, videre, om man gikk lenger ned på materielle praksiser, hvor alt ofte blir mye mer komplekst, så kan det vel hende vi finner mer forskjell og mindre sammenheng enn i teorien? For ikke å snakke om fremmedhet? For hva er det vi gjør når vi på denne måten mobiliserer historien kun for å vise og hevde at nåtiden ikke er så ny, men har sine forutsetninger i mye som har gått forut?

Problemet med diskurser, for å sitere John Law, en av nestorene innenfor vitenskapsstudier, er at de alltid er "larger than life" (1994). Vår oppgave må da være å "cut dem down to size" – for ellers kan vi ikke forklare verken endring, forskjeller eller det at diskurser faktisk også slutter å virke og forsvinner. Hans kollega Bruno Latours strategi for å håndtere samme problem er å fokusere hardt på de materielle betingelsene og anordningene som diskurser iverksettes og agerer gjennom: på samme måte som toget aldri går andre steder enn skinnene fører dem, rekker heller ikke diskurser lenger enn nettverkene deres tillater. De går bare så langt – og ikke lenger.

Her aktualiseres en langvarig diskusjon om forholdet mellom historie og vitenskapsstudier. Fra historiefaglig og kulturvitenskapelig hold har vitenskapsstudiene blitt anklaget for å være ensidig basert på avgrensede case-studier, og for enten å generalisere ut fra slike uten grunnlag eller også å lukke muligheten for å si noe om større sammenhenger. De karakteriseres som gode på rom, men ikke på tid, gode på endring, men ikke på det som vedvarer, og, alternativt, gode på forskjell men ikke på likhet. "Kravet" om å gå så langt ned i praksis, i kunnskapsproduksjonens materielle betingelser og bruk under spesifikke omstendigheter, synes vanskelig å forene med interessen for de større perspektivene og sammenhengene. Det er ingen prinsipiell motsetning, for interessen for materielle praksiser er også felles for

mye historie og sosiologi, men praktisk og i avhandlingssammenheng er det likevel en utfordring å skulle gå langt ned i detaljene i et så stort prosjekt og materiale.

Som de fleste avhandlingar er også denne resultat av en dannelsesreise. For Wahls del begynte den med den "store" diskursen og dens genealogi og førte siden over i diskursanalyse og vitenskapsstudier. Han har ikke villet gi slipp på det historiske, og skal berømmes for at han gjør "begge deler" – selv om det er en vanskelig genre. Løsningen han har valgt er å gjøre et stort sveip, gå raskt fram og fokusere på sammenhengene i det historiske materialet – og gå saktere og lenger ned i små biter av materien i testmanualer, journaltekster og ekspertuttalelser.

I introduksjonskapitlet blir det hevdet at det ikke utgjør noe problem for diskursanalyser å leve med forskjellige beskrivelser fordi det er et utgangspunkt at alle beskrivelser velger, avgrensar, utelukker, rammer inn, artikulere eller skaper virkelighet gjennom språket på forskjellige måter. Ingen kan fange alt og fortelle alt, og spørsmålet om sannhet blir derfor ikke relevant. Det erstattes av spørsmålet om hvordan ting blir artikulert og konstruert. Spørsmålet jeg sitter igjen med er om det ikke likevel blir et problem om beskrivelsen av den store diskursen, den overgripende og store historien, skriver fram en annen virkelighet enn det som kommer fram i alle fall i det siste kapitlet som behandlar journalene og fallstudiene?

Uten å mane fram en stor konflikt, så vil jeg i alle fall antyde en spenning, som kan leses ut både av materialet som blir presentert og den siste diskusjonen om begrensningene i å studere faktaproduksjon isolert fra de sammenhengene faktaene eller utsagnene brukes i. Her kommer det fram ting som jeg mener kompliserer de store og enkle historiene om kunnskapsmakten, dens faktaproduksjoner, dens agerende og dens regulerende og disiplinerte effekter.

Delvis har dette med de kliniske helsetjeneste-settingene denne undersøkelsen fokuserer på – til forskjell fra de laboratoriene innenfor biovitenskap og fysikk som toneangivende vitenskapsstudier tok for seg. Delvis kan det også ha med den lineariteten som tross alt lå (ligger) innbakt i "konstruksjonismen" – nemlig ideen om at man har å gjøre nettopp med en konstruksjonsprosess som går fra åpent til lukket og stabilt. Men klinisk medisin og helse- og omsorgspraksiser er, som Annemarie Mols arbeider (2002) har argumentert, mer kollektive, åpne og utprøvende praksiser med det for øye å gjøre noe, å bedre en situasjon som heller ikke er eller forventes å være stabil.

Det fordrer en annen logikk, hvor fakta også må få en annen og mer pragmatisk status. Det er dette som tyter fram i materialet fra helsejournaler i kapitlet om skrivebordsarbeid. Heller enn å representere siste ledd i faktaproduksjonen, hvor modalitetsmarkørene finpusses og alle spor av konstruksjon, forfatterskap og historie viskes ut, så handler det jo her om skrivebordet som samlingssted for kollektiv kunnskapsproduksjon, med tydelige aktørstemmer og brukskontekster som presser seg på og krever ulike retorikker og fakta for pragmatiske formål.

Så hva gjør man da når man sier at det er én og samme diskurs og faktakonstruksjon hele veien? Og må man ikke også ta i betraktning de performative effektene av det å tegne store diskurser? Om det er slik at også samfunns- og kulturvitenskapelig forskning er med på å artikulere og konstruere virkelighetene de beskriver, i dette tilfellet de kontekster fakta om barns kroppslighet inngår i, hva er det da de blir involvert i når de skriver fram slike store og mektige diskurser? Bidrar de da ikke både til deres gjentatte og vedvarende reproduksjon, og til de eksklusjoner som de hviler på? Og, alternativt, blir det ikke for relativistisk å si at disse historiene bare står ved siden av hverandre, eventuelt at flere historier uansett er bedre enn én? Må man ikke gå inn på relasjonen mellom dem, hva det er de produserer forskjellig, og hvilke konsekvenser det får?

Innledningsvis sies det at å bare dekonstruere for å konstatere at noe er konstruert, er tannløst. Samtidig sier Wahl at han ikke har villet gi seg inn på noen ontologiske spørsmålstillinger. (s. 154, avslutningen). Målet har vært å bidra med alternative beskrivelser – og da beskrivelser av konstruksjonsprosessene som ikke visker ut sin karakter av konstruksjon, historisitet og sosialitet. Men han går lite om overhodet inn på spørsmålet om hva det er som kommer til, hva slags realiteter, hva slags kropp og kroppsligheter, og ikke minst idealer og normer for kroppslighet, dette kroppsvetandet og dets praksiser inkorporerer – og etablerer. Det er en legitim avgrensning, men likevel en avgrensning det må være lov å stille spørsmålstegn ved.

Spørsmålet mitt er hvorfor Wahl lager et slikt skille, og hva det skillet gjør? Og kan man overhodet unngå å gjøre ontologiske anspråk – etter det som ofte omtales som "the performative turn"?

Dersom beskrivelser, inklusive samfunns- og kulturvitenskapelige beskrivelser, også er performative i den forstand at de – som John Law hevder i sin siste bok (2005) – at kunnskap, de realitetene de artikulere, og

de instrumentene de skapes gjennom ikke kan skilles ad men kommer til sammen – så kan vi vel ikke lenger trekke oss unna og unngå ontologiske spørsmålstillinger? Da er vi, enten vi vil eller ikke, i det samme kritiske plan som de vi studerer, som Sandra Harding uttrykte det (1987). Da er vi ”in the action”, vi også. Det sosialkonstruktivistiske argumentet om å sette parentes rundt kroppen eller naturen som ontologiske spørsmål, og bare ville forholde seg til tolkninger, betydninger og beskrivelser, bidrar derimot til å gjenta en versjon av natur som noe gitt og dermed også en todeling mellom kropp eller natur som objekt for naturvitenskapene på den ene siden og subjekt for samfunns- og kulturvitenskapene på den andre. Mens dersom man nærmer seg kropp og natur i praksis, i materielle og i vid forstand diskursive praksiser, så gir man kropp og naturer deres historisitet og sosialitet tilbake.

La meg avslutningsvis kommentere at det som her kommer av kritiske spørsmål ikke undergraver det betydelige arbeid Thomas Wahl har presteret. Hans avhandling både tar opp og reiser nye fundamentale spørsmål – om statusen til de samfunns- og kulturvitenskapelige bidragene, og ikke minst til de kritiske stemmene som nettopp problematiserer kunnskapsmakten. Dette er ikke ”bare” en avhandling om motorikk, om kropps-kropp og hvordan denne ”store” diskursen kommer til og virker i ulike sammenhenger til å skape kropps-fakta og kroppsrealiteter som passerer uproblematisk. Den bruker dette anliggendet også til å arbeide med fundamentale epistemologiske utfordringer, og er et bidrag til den generelle sosiologien og samfunnssteorien som bruker diskursen om barns avvikende eller problematiske kroppslighet for å diskutere og søke svar på slike spørsmål. Det er etter min mening også dens store styrke.

Ingunn Moser, Oslo

Cecilia Kjellman: *Ta plats eller få plats? Studier av marginaliserede människors förändrade vardagsliv*. Meddelande från Lunds Universitets Geografiska Institutioner. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, Lunds universitet 2003. 257 s. English summary. ISBN 91-973856-7-0.

I doktorsavhandlingen *Ta plats eller få plats? Studier av marginaliserade människors förändrade vardagsliv* fokuserer geografen Cecilia Kjellman två olika föränd-

ringsprosesser med anknytning till vård och omsorg; hon undersöker dels den typ av behandlingsprocess som narkomaner gjennomgår for å bli fria från sitt missbruk. Denna förändring har i Kjellmans text drag av en samhälleligt sanktionerad och krisrelaterad övergångsrit, vars former ledsagar ett antal individer i deras strävan efter statusförändring i förhållande till omgivningen. Vistelsen på ett behandlingshem utgör mittfasen i en tredelad förändringsritual – den nödvändiga *isoleringsfasen* från samhället för att beroendet av narkotikan ska kunna brytas. Denna isolering har föregåtts av ett *avskiljande* i form av det samhälleliga, läs: allmänna, avståndstagande som narkomanen blir föremål för när han, i denna studie är det en han, låter drogerna ta över i sitt liv. Isoleringsfasen efterföljs sedan av *integration*: ritualens kritiska slutfas under vilken det avgörs om integrationen kan fullbordas, dvs. om den behandlade narkomanen förmår frigöra sig från sitt missbruk för att därmed kunna tillgodogöra sig ett innanförskap i förhållande till det normerande samhället eller om han går in i en ny omgång av missbruk och avskiljande.

Dels analyserar Kjellman den organisatoriska förändring som omsorgen av utvecklingsstörda undergått under senare år. En övergripande fråga gäller vad som händer när institutionella barriärer mot det omgivande samhället rivs. Kjellman följer under några år en förändringsprocess för en grupp utvecklingsstörda, som börjar på en traditionell vårdinstitution, slutar med en avvecklad vårdavdelning och en mångfald av nya individuella boenden och vårdformer ”ute i samhället”. Denna ”nyinstitutionella” strävan efter vårdens integration i samhället ger inte bara positiva resultat. Kjellman påvisar att reformen får en del tveksamma följder. Ingen vårdtagare blir fullt integrerad och en del opplever t.o.m. ökad ensamhet och förstärkt marginalisering efter att ha flyttat in i sitt nya samhällsintegrerade boende.

Diskussioner om övergångsriter och nyinstitutionalisering förekommer dock inte i Kjellmans text. Inledningen ovan baserar sig på mitt eget språkbruk och min egen *antropologiska* tolkning av vad för slags resultat som denna undersökning om förändring bland marginaliserade bidrar med. Kjellmans perspektiv är snarare den renläriga geografens. Hon håller sig snävt till geografins område trots att hon i inledningen säger sig vilja utveckla Hägerstrands klassiska och i huvudsak kvantitativa tidsgeografi, hennes teoretiska och metodologiska hemvist, med hjälp av perspektiv som kan belysa frågor av mer kvalitativ art. Viljan att kombinera tidsgeografien med någonting annorlunda ger hon utlopp för genom att